

НЕПІЙПА Наталія Дмитрівна,
аспірантка кафедри філософії та
освіти дорослих Центрального
інституту післядипломної освіти
Державного університету управління
освітою; старша викладачка кафедри
англійської мови Державного
університету інформаційних і
комунікаційних технологій
(*м. Київ, Україна*)

МОВНА КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ

Вступ

Сучасний інформаційний простір України перебуває під постійним тиском інформаційної війни, що поєднує дезінформаційні кампанії, маніпулятивні наративи та мову ненависті. Масове поширення фейків, емоційне загострення публічних дебатів і поляризація в соцмережах підривають довіру до інституцій, нормалізують агресивну риторику та звужують простір для аргументованого діалогу. Алгоритмічні «інформаційні бульбашки» підсилюють односторонність сприйняття, а гібридні медійні практики (включно з анонімними каналами й бот-мережами) ускладнюють відрізнення фактів від оцінок. Як зазначено в роботі Волошинович Н. «...віртуальне спілкування з порушенням етики мережевої взаємодії використовується персоніфікованими учасниками, зацікавленими в більшій упізнаваності, публічності або епатажі, а також у процесі анонімної взаємодії користувачів, які бажають контролювати життя інших людей, маніпулювати настроями й поведінкою...» [1]. [2].

У цих умовах мовна культура – як сукупність етичних, нормативних і комунікативних принципів – стає ключовою передумовою збереження демократичного спілкування. Вона забезпечує відповідальність за слово, коректність аргументації та повагу до іншої позиції, що критично необхідно для стійкості суспільства до маніпуляцій і для підтримання публічного діалогу на засадах свободи та взаємоповаги. Як зазначає Пітер Левін, «громадянин має питати не лише «що я повинен робити?», а насамперед «що ми повинні робити?» – бо лише спільні дії, засновані на розумінні, дозволяють змінювати світ відповідально» [3].

Демократична комунікація є фундаментом громадянського суспільства, оскільки саме через мову реалізуються такі базові цінності, як свобода слова, повага до людської гідності та право на власну думку. У демократичному дискурсі слово має не лише інформативну, а й етичну вагу: воно покликане не принижувати, а переконувати, не нав'язувати, а аргументувати. Як зазначають Т. Гоган-Клуберт і Ч. Гоган, демократія спирається на визнання рівності та гідності кожної людини, а також на цінність участі, діалогу й освіти як складників демократичного способу

життя [6]. Підтверджує цю думку і Левін: «добре суспільство – це спільнота, яка вміє говорити, слухати і діяти разом, бо саме у взаємній розмові формується громадянська відповідальність» [3].

Культура діалогу передбачає відкритість до різних точок зору, уміння слухати і відповідати без агресії, а також готовність визнавати межі власного знання. Такий підхід протистоїть авторитарним моделям спілкування, де мова використовується як інструмент тиску або маніпуляції. Як зазначає Левін, «щоб спільно вирішувати проблеми, громадяни мають розвивати дискурсивні чесноти – здатність слухати, аргументувати і змінювати власну позицію у світлі спільного розуміння» [3].

Отже, демократична комунікація – це не лише форма мовленнєвої взаємодії, а й показник зрілості суспільства, здатного до публічної дискусії без насильства, у межах права і взаємоповаги. Вона підтримує критичне мислення, формує довіру між людьми та зміцнює цінності, на яких ґрунтується сучасна європейська цивілізація.

Поняття «мовна культура» і «демократична комунікація»

Мовна культура – це не лише дотримання мовних норм, а передусім усвідомлена й етична поведінка у спілкуванні, що ґрунтується на повазі до співрозмовника, точності думки, логічності й толерантності. Вона охоплює здатність розуміти контекст, уникати мови ворожнечі, дбати про ясність і змістовність слова.

Демократична комунікація, своєю чергою, передбачає рівність учасників діалогу, визнання права на іншу точку зору, аргументованість і конструктивність дискусії. Її сутність полягає не в переконанні будь-якою ціною, а у взаємному пошуку істини та згоди через мову. Таким чином, мовна культура і демократична комунікація є взаємопов'язаними: перша формує етичні рамки, друга – практикує їх у суспільному просторі. Чад Хоган і Тетяна Хоган-Клуберт наголошують: «комунікація, якщо вона має сприяти розвитку громадянських здібностей, повинна бути демократично організованою, бо лише в такій взаємодії люди навчаються співтворчості та спільної відповідальності» [6].

Інформаційна агресія як виклик мовній культурі

Сучасна інформаційна агресія руйнує засади етичної комунікації. Пропаганда, фейкові новини, маніпулятивні меседжі у ЗМІ та соцмережах підмінюють зміст емоційним тиском, нормалізують мову ворожнечі. Це не лише спотворює реальність, а й позбавляє людей віри в силу слова як засобу діалогу. Як говорить в монографії Яворська Г. «Коли ж ідеться не просто про загрози, а про гібридну війну, під час якої поєднується застосування військових і невійськових засобів, тоді проблема опірності набуває особливого значення.» [5].

Протистояти цим явищам можливо через розвиток мовної культури, яка поєднує критичне мислення, етичність, відповідальність за сказане. Мова, що ґрунтується на цінностях поваги й правди, стає засобом духовного опору агресії, особливо в умовах війни.

Освітній аспект: формування демократичної комунікації у здобувачів освіти

Освіта відіграє ключову роль у вихованні культури мовлення як елемента громадянської зрілості. Формування демократичної комунікації передбачає створення у навчальному середовищі простору довіри, відкритості, вільного обміну думками. Як зазначає Левін, «освіта громадянина — це процес, у якому люди вчаться не лише мислити, а й діяти разом, ставлячи запитання «що ми повинні робити?»» [3]. Так само автори «Living Democracy» наголошують, що «навчання демократії можливе лише через життя демократією – через структури, які дозволяють людям співпрацювати, приймати рішення на засадах згоди й будувати довіру» [6].

Сучасні підходи – тьюторинг, дебати, інтерактивні курси з медіаграмотності, міждисциплінарні проекти — дозволяють студентам навчитися не лише правильно говорити, а й відповідально мислити. Вони розвивають навички аргументації, етичного слухання, співпраці у команді – тобто ті якості, що лежать в основі демократичної комунікації. Як підкреслюють Чад Хоган і Тетяна Хоган-Клуберт, «демократичне навчання дорослих є горизонтальним і побудованим на взаємності – це навчання один від одного, а не від авторитету, який «знає краще»» [6].

Соціальний аспект: мовна культура як інструмент громадянської інтеграції дорослих

Особливу увагу сьогодні потребує навчання української мови та мовної культури дорослого населення, яке з різних причин не мало змоги її опанувати у шкільні роки. Після початку повномасштабної війни мовне питання стало не лише культурним чи освітнім, а й питанням національної єдності та самоідентифікації.

Багато громадян – особливо старшого або поважного віку – щиро прагнуть перейти на українську, але стикаються з труднощами: недостатня мовна база; відсутність доступу до якісних курсів; складність у користуванні цифровими технологіями для самостійного навчання.

У результаті ці люди часто опиняються поза активним суспільним життям, ніби «за мовним бар'єром», хоча не мають ворожого ставлення до української. Тому держава і громади мають створювати умови для системного навчання дорослих – організувати безкоштовні курси української мови, розмовні клуби, неформальні освітні простори, залучати волонтерів та викладачів.

Такі ініціативи не лише допомагають опанувати мову, а й відновлюють почуття належності до спільноти, сприяють діалогу поколінь і формують культурну єдність у часи випробувань.

Мовна культура, таким чином, стає засобом соціальної інтеграції, національної стійкості та громадянського єднання, а не лише освітньою навичкою. Як зазначено в книзі Левіна П. «What should we do?»: «Добре суспільство потребує громадян, які здатні разом обговорювати, співпрацювати й брати на себе відповідальність.» Цю думку розвивають Чад Хоган і Тетяна Хоган-Клуберт: «якщо демократія – це спосіб спільного життя, то ми повинні змінювати структури наших соціальних середовищ так, щоб вони сприяли навчанню демократії через її практику» [6].

Висновки

Мовна культура в умовах інформаційної агресії набуває стратегічного значення – вона стає не лише ознакою освіченості, а й інструментом громадянської єдності та демократичного самозахисту суспільства. Культура слова формує здатність мислити критично, спілкуватися відповідально, відрізнити правду від маніпуляції, а отже – зберігати людську гідність у часи інформаційного тиску.

Освіта має ключову роль у формуванні демократичної комунікації, зокрема через тьюторинг, дискусійні практики, медіаграмотність та підтримку тих, хто прагне опанувати українську мову в дорослому віці. Організація мовних курсів і програм для дорослих – це не лише культурна ініціатива, а державна необхідність, спрямована на відновлення мовної єдності, соціальної залученості та довіри між громадянами.

Таким чином, розвиток мовної культури – це шлях до зміцнення демократії, утвердження національної ідентичності та інтеграції України в європейський цивілізаційний простір, де мова є не засобом поділу, а мовою єднання, гідності й свободи.

Список використаних джерел

1. Волошинович, Н. М. (2016). Мовленнєва агресія в інтернет-комунікації. *Актуальні питання іноземної філології*, № 4, с. 32–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/akpif_2016_4_8
2. Гандзюк, В. О., & Кухар, Н. П. (2023). Вербальні вияви агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування здобувачів спеціальності «Журналістика»). *Мова. Сучасні ЗМІ*, № 37, с. 111–119. DOI: 10.31652/2521-1307-2023-37-111-119
3. Левін, П. (2022). *What Should We Do? A Theory of Civic Life* [Що ми повинні робити? Теорія громадянського життя]. — Нью-Йорк : Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780197570494.001.0001. ISBN 978-0-19-757049-4.
4. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця : монографія / [В. Азарова та ін. ; за заг. ред. Л. Компанцевої]. Київ : НА СБУ, 2021. 500 с.
5. Хоган-Клуберт, Т., Хоган, Ч. (2025). *Learning for Democracy: A Framework for Adult Civic Learning* [Навчання для демократії: основи громадянської освіти дорослих]. (Серія : *Palgrave Studies in Adult Education and Lifelong Learning*). Cham : Springer Nature Switzerland AG. DOI: 10.1007/978-3-032-05269-8